

שתי כסף (א)

הדין ומקורו

שבועות לט ע"ב, "הטענה שתי כסף ... אחד מחייבו שבועה" (מ ע"א)

כיצד מגיעים לשיעור של שתי מעין; והיחס בין שיעור זה לבין "דבר חשוב"

ר"י מגאש שבועות לט ע"ב ד"ה האי דאמרינן¹

קידושין יא ע"א, "רב יוסף אמר ... דוזא איסתריא" (ע"ב); רש"י שם ד"ה כל כסף, וד"ה ושל דבריהם (ע"א), וד"ה הרי וד"ה ותנן וד"ה הכי גרסינן (ע"ב); תוס' ד"ה כל (שם ע"א), וד"ה הרי (שם ע"ב); ריטב"א שם ד"ה רב יוסף וד"ה ואמרינן (ע"א), וד"ה גירסת וד"ה אבל הגירסא (ע"ב)

שיטת הרמב"ם במקור הדין

א. רמב"ם הלי' טוען ונטען ג:א-ב; מגיד משנה (שם), [לחם משנה שם]

ב. קרית ספר (למבי"ט) שם, "וכתב הרב ז"ל ... האזהרות אשר לו"²

רקע בענין שיטת הרמב"ם לגבי דבר הלמד מדרשה – ספר המצות לרמב"ם שורש ב; השגת הרמב"ן שם [בעיקר בסופה, "וזה מה

שהיה" עד הסוף]; זהו הרקיע לרשב"ץ, שורש שני³ "מה שאני כותב בכאן ... שהתורה נדרשת בהן"; [כסף משנה הלי'

עדות יג:א]; [יד מלאכי כללי הרמב"ם סי' 4 – סיכום סוף הלכות בלכות]

ג. פירוש המשנה לרמב"ם שבועות פרק ו משנה א, עד "חייב שבועה היסת"

ד. רמב"ם הלי' אבל יד:א; ספר המצות שורש ב, "ונסמכים במחשבה זו ... לרעך כמוך"]

¹ ר"י מגאש (שם)

האי דאמרינן הכא מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב לאו למימרא דבעינן שיהו הכללי שוין ב' כסף הוא דהא ליכא למימר הכי דהא בהדיא אמרינן לקמן אמר רב נחמן אמר שמואל טענו שתי מחטין כפר באחת והודה באחת חייב להכי יצאו כלים למה שהן אלמא בכלים לא בעינן שיהו שוין שתי כסף אלא הכי קאמר אף כלים דבר חשוב כלומר כל כלים ואעפ"י שאינן שוין שתי כסף דבר חשוב הן וחייב והיינו דאמר רב נחמן אמר שמואל טענו שני מחטין חייב לכך יצאו כלים למה שהן ודייקא נמי מדאמרינן מה כסף דבר חשוב וליכא למימר דלאפוקי כסף שאינו חשוב דהוא פחות משתי כסף הוא דקאמר הכי דהא האי כסף עצמו דכתיב בקרא שתי כסף הוא כדאמרינן אף כסף שנים הילכך בעל כרחיך האי דקאמר מה כסף דבר חשוב לאודוען מילתא דתני' שתי כסף דדבר חשוב הוא דאתא וכיון שכן האי דקאמר נמי אף כלים שנים לאודועי מילתא דכלים דדבר חשוב הן הוא דאתא ואף על גב דלא שוין שתי כסף ולא לאפוקי כלים דלאו שוין שתי כסף והיינו טעמא דלא הוי דבר חשוב בכסף אלא עד שיהו שתי כסף ובכלים אף על גב דלא שוו שתי כסף הוין דבר חשוב משום דכסף לאו לגופיה מיתבעי לאינש אלא לשווייה הוא דבעי ליה דהא לאנפוקי הוא דבעי ליה הילכך קמא דלית ביה שתי כסף לא הוי דבר חשוב וכלים לאו לאנפוקיהו הוא דבעי להו אלא לגופייהו הוא דבעי להו למעבד בהו מלאכה וכיון שכן לא איכפת לן אי שוו טובא אי לא הילכך אף על גב דלא שוו שתי כסף דבר חשוב הוא גביה דהא לגופיה הוא דבעי ליה למעבד ביה מלאכה. ואשכחן נוסחא דאית בה ומה כלים דבר חשוב אף כסף נמי דבר חשוב ולהאי נוסחא הכין נמי מיפרש' ומה כלים דבר חשוב דהא כלים ואף עפ"י שאינו שוו שתי כסף דבר חשוב הוא דהא ראוי הוא למלאכתו כדאמרינן אף כסף נמי בעינן שיהא דבר חשוב ואי זה זה שתי כסף שאין נקרא דבר חשוב על פחות ממשקל זה.

² קרית ספר הלכות טוען ונטען פרק ג

וכתב הרב ז"ל ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה ב' כסף היא מדבריהם עשו אותה ב' כסף של ירושלם שהן ב' מעין ולא עשו אותה ב' שקלים דמשמע דכפירה ב' כסף לא הויא אלא מדרבנן, ובגמרא ילפינן לה מקרא כדאמרינן לעיל והרב עצמו ז"ל בראש הפרק כתב אין מודה מקצת חייב מן התורה עד שיודה בפרוטה ויכפור בשתי מעין כסף דמשמע דסבירא ליה דהודאת פרוטה וכפירת ב' מעין הווי דאורייתא ואפשר לומר שמה שכתב בראש הפרק אין מודה במקצת חייב שבועה מן התורה עד שיודה בפרוטה וכו' לא קאי אלא אעד שיודה בפרוט' כדדייק לישניה דנקיט אין מודה במקצת חייב וכו' ולא נקט נמי כופר במקצת דבהודאה דנפיק מדכתיב כי הוא זה משמע פשטיה דקרא דהוי

לפחות פרוטה דבציר מינה לא הוי ממון אבל בכפירה אי בעיא שתי מעין או שתי שקלים לא הוי אלא מדרבנן כדקאמר הכא ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה ב' כסף היא מדבריהם וכו' ולא הזכיר הודאה פרוטה ונראה לי דהאי דרשא דתנהו ענין לכפירה דבעיא ב' מעין דהוי אסמכתא ואפשר עוד לומר דהודאה וכפירה הוי מן התורה כמו שכתב בראש הפרק ומה שכתב כאן בכפירת הטענה ב' כסף שהיא מדבריהם רוצה לומר שלמדוה חכמים בהיקש' וכמה כלים וכו' דהנלמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם או בהיקש קרוי לדעתו מדרבנן כמו שהשריש ב"ד עקרים שבספר המצוה שלו ואפילו הכי דינם מן התורה וכמו שפירש דבריו הרב ר' שמעון בר צמח ז"ל בפ"י האזהרות אשר לו.

2 זהר הרקיע לרשב"ץ שורש ב

בַּתּוֹרָה (פ"ו) אֵלֶּף וּשְׁבַע מֵאוֹת קָל וְחוֹמֵר וְנוֹזְרֵיהּ שׁוֹה וְרִקְרוּקֵי סוֹפְרִים נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אַבְלוּ שֶׁל מִשָּׁה וּבִלְאֵ סַפֵּק שֶׁהָיָה מָה שֶׁלֹּא שָׁכְחוּ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁשָׁכְּחוּ וְאִם הָיוּ נִכְנָסִין בְּמִנְיֵן הָיוּ יוֹתֵר מִתְּרִי"ג מִצְוֹת וְזֹאת הִרְאִיָּה שֶׁהִנְלַמַּד בְּאֶחָד מִ"ג מִדּוֹת אֵינּוּ נִכְלָל בְּמִנְיֵן הַמִּצְוֹת וּבְמָה שֶׁהִטְעִיָּה לְבַה"ג ז"ל בְּעִנְיֵן מוֹרָאֵת תְּלִמִּיד חֲכָם אֲרוּךְ בְּמָה שֶׁיֵּבֵא בְּפִירוּשׁ הָאוֹזְהָרוֹת וְאֵינִי מְדַבֵּר בְּכַאֵן בּוֹ אֲבָל מָה שֶׁאֵינִי כּוֹתֵב בְּכַאֵן אֵינּוּ אֵלֶּא לְלַמַּד זְכוֹת עַל הַרְמַב"ם ז"ל בְּמָה שֶׁחֲמַדּוּ עֲלֵיו רַבִּים וְהַרְמַב"ן ז"ל בְּכֻלָּם עַל שֶׁכָּתַב בְּחִיבּוּרוֹ הַגְּדוֹל שְׁקִידוּשֵׁי כֶּסֶף הֵם דְּרַבְּנָן לְפִי שְׂבָאן מְדַרְשׁ דְּקִיחָה קִיחָה מִשְׁדָּה עֶפְרוֹן וְהוּא ז"ל כָּתַב בְּתִשְׁבֵּה שְׁעֵשָׂה כֵּן מִפְּנֵי הַשְּׂרָשׁ הַזֶּה וְתִלּוּ לְרַב ז"ל שֶׁהוּא סוֹבֵר כָּל מָה שֶׁלֹּא בָּא בְּפִי בְּתוֹרָה אֵינּוּ קְרוּי דְּבִרֵי תוֹרָה אֵלֶּא מְדַרְבְּנָן וְעַל כֵּן הִקְשׁוּ עֲלָיו קוּשִׁיּוֹת נְדוּלוֹת מְכַמָּה מְקוֹמֹת שֶׁבְּתַלְמוּד שֶׁנִּרְאָה בְּרַבְרֵי רִז"ל שֶׁכֵּל הִנְלַמַּד מִ"ג מִדּוֹת שֶׁהִתּוֹדָה נְדִרְשָׁת בְּהֵן דִּינֵי כְּדִין תּוֹרָה וְגַם כָּל מָה שֶׁנִּשְׁאַמְרֵי בּוֹ הִלְכָה לְמִשָּׁה מִסִּינֵי מִן הַתּוֹרָה הוּא קְרוּי וְאֵינִי לְמַדְתִּי זְכוֹת עַל רַבִּי ז"ל לְחַכְמֵי אֲשַׁכְּנּוּ בְּתִשְׁבֵּה אֶתְּ אֶתְּרֵי שֶׁחֲקַרְתִּי וְדַרְשָׁתִּי בְּדַעְתּוֹ שֶׁל רַבִּינּוּ ז"ל שֶׁכֵּן הוּא וְהוּא מַעֲוֹם לֹא סַבֵּר רַבִּי ז"ל כְּרַבֵּר הִנְלַמַּד מִהַרְרָשׁוֹת שֶׁהָיָה דִּינֵי כְּדִין דְּבֵר שֶׁהוּא מְדַרְבְּנָן לְלִכְתּ בְּסַפְקֵי לְהַקְלִי וְלֹא תִשְׁתַּנֵּה סִבְרָתוֹ מִסִּבְרַת זֹלָתוֹ בְּהֵן בְּשׁוּם דִּין מְדִינָה' וְלֹא קְרָאֵם דְּרַבְּנָן אֵלֶּא לְעִנְיֵן אֶחָד שֶׁאֵינּוּ בְּפִי בְּתוֹרָה וְכִיּוֹן שֶׁאֵינִי בְּפִי בְּתוֹרָה וְלֹא כֹּאֵ אֵלֶּא מְדַרְשָׁא א"כ לְעִנְיֵן מִנֵּן הַמִּצְוֹת אֵין רֵאִוִי שֶׁיִּכְנַס דְּבֵר הִנְלַמַּד מִ"ג מִדּוֹת שֶׁהִתּוֹרָה נְדִרְשָׁת בְּהֵן בְּכֻלָּל מִנֵּן הַמִּצְוֹת אֲא"כ יִפְרְשׁוּ הַחֲכָמִים וְיֵאמְרוּ שֶׁהֵן גִּנְף תּוֹרָה' וְלְמַדְתִּי שֶׁדַּעְתּוֹ הָיָה זֹאת מִלְּשׁוֹנֵי שֶׁכָּתַב בְּזוֹה הַשְּׂרָשׁ לְפִי הִרְאִוִי בְּזוֹה שֶׁכֵּל מָה שֶׁלֹּא תִמְצָאוּהוּ כְּתוּב בְּתוֹרָה וְתִמְצָא בְּתַלְמוּד שֶׁלְּמַדּוּהוּ בְּאַחַר מִ"ג מִדּוֹת אִם בִּיֵּארוּהֶם בְּעַצְמָם וְאִמְרוּ שׁוֹה גִּנְף תּוֹרָה אוֹ שׁוֹה דְּאוֹרִייתָא הוּא רֵאִוִי לְמַנְתּוֹ שֶׁהִמְקוּבְּלִים מִמֶּנּוּ אִמְרוּ שֶׁהוּא דְּאוֹרִייתָא וְאִם לֹא יֵבֵארוּ זֶה וְלֹא יִדְבְּרוּ הֵנָּה הוּא דְּרַבְּנָן שֶׁאֵין שֵׁם כְּתוּב יוֹרָה עֲלֵיו עַכ"ל :

שֶׁנִּשְׁאַמְרוּ לוֹ לְמִשָּׁה בְּסִינֵי בְּבִיאוֹר וְחַס תְּרִי"ג מִצְוֹת וְאִפִּי הָיָה הַמוֹצִיא מִשָּׁה בְּעַצְמוֹ אֵין רֵאִוִי לְמַנְתּוֹם עַכ"ל . עוֹד כָּתַב הֵנָּה כְּבָר הִתְבָּאֵר כִּי תְרִי"ג מִצְוֹת שֶׁנִּשְׁאַמְרוּ לוֹ לְמִשָּׁה בְּסִינֵי לֹא יִמְנָה בְּהֵם כָּל מָה שֶׁיִּלְמַד בִּי"ג מִדּוֹת וְאִפִּי בְּזַמְנוֹ ע"ה כ"ש שֶׁלֹּא יִמְנָה בְּהֵן מָה שֶׁהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֲבָל אִמְנָם יִמְנָה מָה שֶׁהָיָה בְּפִי מְקוּבֵל מִמֶּנּוּ עַכ"ל . עוֹד לְמַד מִמָּה שֶׁאִמְרַת בְּתַלְמוּדָה שֶׁכָּל מָה שֶׁלֹּא שִׁמְעוּ בְּסִינֵי בְּבִיאוֹר הֵנָּה הוּא מְדַרְבְּרֵי סוֹפְרִים וְעוֹד הֵאָרִיךְ בּוֹה . וְכֵן נִרְאָה דַּעְתּוֹ ז"ל בְּפִי מָה שֶׁהִקְשָׁה עַל בְּה"ג ז"ל לְמָה לֹא מְנָה כְּבוֹד אִשְׁתְּ אֲבִי הַבָּא מְרִיבֵי אֶת כְּמוֹ שֶׁמְנָה מוֹרָא תְלִמִּיד חֲכָם וְכְבוֹד אִשְׁתְּ אֲבִי בְּנָם' כְּתוּבוֹת אִמְרוּ בְּפִי שֶׁהוּא דְּאוֹרִייתָא . וְא"כ אֵינּוּ חוֹלֵק עֲלָיו בְּזוֹה לֹא לְעִנְיֵן דִּינָם אֵלֶּא לְעִנְיֵן הַמִּנְיֵן לְמָה מְנָה אֵלּוֹ וְלֹא מְנָה אֵלּוֹ וְכֻלָּל דְּבִרְיוֹ הוּא שֶׁלֹּא קְרָאֵם דְּרַבְּנָן לְעִנְיֵן דִּינָם אֵלֶּא לְעִנְיֵן מִנְיָנָם וְעַל זֶה כָּתַב בְּחִיבּוּרוֹ הַגְּדוֹל שֶׁהִאֲשִׁיחַ מִתְקַרְשָׁת בְּשִׁלְשָׁה דְרִכִּים בְּכֶסֶף בְּשִׁמְרַת וּבְבִיֵּאָה . וְשִׁלְשָׁתָן דִּין תּוֹרָה עִם הַיּוֹתוֹ אוֹמֵר שְׁקִידוּשֵׁי כֶּסֶף דְּרַבְּנָן . הֵנָּה לְמַדְנֵי שֶׁלֹּא לְעִנְיֵן דִּינָם קְרָאֵם דְּרַבְּנָן אֵלֶּא לְעִנְיֵן שֶׁלֹּא כֹּאֵ בְּפִירוּשׁ בְּתוֹרָה אֵלֶּא בְּהִקְשׁ וְמָה שֶׁמְנָלָה בְּפִי זֶהוּ דַּעְתּוֹ ז"ל בְּפִי הַמְשַׁנָּה שֶׁלּוֹ בְּסִדְרַת מִדְּרָשׁוֹת בְּפִתִּיחָתוֹ לְאוֹתוֹ סִדְרֵי בְּשִׁמּוּנָה אֲבוֹת הַטּוֹמְאוֹת מְנָה מִהֵן מִן הַתּוֹרָה וּמְנָה מִהֵן מְדַרְבְּנָן . וּבְכֻלָּל אוֹתָן שֶׁהֵם מִן הַתּוֹרָה מְנָה נְבִילַת עוֹף מְהוּר . וְאַחַר שֶׁמְנָה אוֹתָם בְּכֻלָּל אוֹתָן שֶׁהֵן מְדַרְבְּנָן כָּתַב ז"ל שֶׁנְּבִילַת הָעוֹף בֵּין מְסַא בֵּין מְהוּר אֵין לוֹ טוֹמְאָה מִן הַתּוֹרָה בְּבִיאוֹר וְלִזוֹה מְנָה הַאֲבוֹת דְּרַבְּנָן וְאִשְׁרֵי הַתְּאֵמַת אֲצִלֵּי שֶׁהָיָה אֲבִי שֶׁל תּוֹרָה וְאִם לֹא בָּא בְּבִיאוֹר וְדֵאִית זֶה הַיּוֹתוֹ חַיִּיב עֲלֵיהּ כִּרְתָּ עַל בִּיֵּאָת מְקַדְשֵׁי וְקִדְשֵׁי וּמִמֶּנּוּ זֶה לְאִמְרוֹ יִתְעַלָּה נְבִלָה וְטִרְפָּה לֹא יֵאָכֵל לְטִמְאַה כֹּה עַכ"ל . וּבְסוֹף דְּבִרְיוֹ אֲחֵר שֶׁכָּתַב זֶה מְנָה אֲבוֹת טוֹמְאוֹת דְּרַבְּנָן וּבְכֻלָּן נְבִילַת עוֹף מְהוּר עִם הַיּוֹתוֹ נוֹזֵר שֶׁהוּא אֲבִי הַטּוֹמְאָה דְּאוֹרִייתָא הֵנָּה נִתְבָּאֵר מְדַעְתּוֹ כִּי הַיּוֹתוֹ מְנָה נְבִילַת עוֹף מְהוּר אֲבִי הַטּוֹמְאָה דְּרַבְּנָן אֵינּוּ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה דִּינֵי כְּדִין שֶׁאֵר אֲבוֹת הַטּוֹמְאוֹת דְּרַבְּנָן כִּנּוּן ע"ז וּמִשְׁמָשִׁיָּה וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן חִיּוֹב כִּרְתָּ אֲבָל הָיָה כְּשֶׁאֵר אֲבוֹת דְּאוֹרִייתָא לְעִנְיֵן זֶה אֵלֶּא שְׁקִרְאוּהּ דְּרַבְּנָן לְפִי שֶׁלֹּא בָּאָה בְּפִי בְּתוֹרָה אֵלֶּא מִהַמְדוֹת שֶׁהִתּוֹרָה נְדִרְשָׁת בְּהֵן . מִכָּל מְקוֹם דִּין תּוֹרָה

עוֹד כָּתַב אֲחֵר זֶה אוֹלֵי תִחְשׁוּב שֶׁאֵינִי בּוֹרַח מִלְּמַנְתּוֹת לְהַיּוֹתוֹן בְּלִתֵּי אֲמִתִּיּוֹת וְהַיּוֹתוֹ דִּין הַיּוֹצֵא בְּמִדָּה הִיא אֲמִת אוֹ בְּלִתֵּי אֲמִת אֵין זֶה סִבָּה . אֲבָל הַסִּבָּה כִּי כָּל

³ יד מלאכי כללי הפוסקים כללי הרמב"ם והראב"ד והסמ"ג, סי' ז

דרכו של הרמב"ם הוא שכל דבר הנלמד מג"ש או באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם קרי להו דברי סופרים אף שהוא מדאורייתא והטעם כיון שאינו מפורש בתורה ולולי שקבלו סופרים פירושו לא היינו מבינים אותו כך משום הכי שייך שפיר לקרותו דברי סופרים, כן כתבו ה"ה והכ"מ ריש הלכות אישות וכן מצאתי להרבה מן האחרונים והנה כוונתם מבוארת דאף לדברים הנלמדים בי"ג מדות לפעמים קרי להו דברי סופרים לא שבכל מקום שהוזכר בדברי הרמב"ם ד"ס הוי דבר הנלמד באחת מן המדות ... כתב הש"ך בח"מ סי' ל"ג ס"ק א' שדבריהם נכונים ומוכרחים יע"ש ושכ"כ הבי"ט א"ה סוף סי' מ"ב והדרכי משה ... הר"ב ספר לב שמח על ספר המצות בשורש ב' תמה הפלא והרבה להקשות על סברת הרשב"ץ ועל הנמשכים אחריו והביא כמה דינים שנדרשו בי"ג מדות ואפ"ה חילק הרמב"ם עצמו ביניהם לדין תורה יע"ש כי העלה ארוכה בענין זה והאחרון הכביד הלא הוא הרב אליהו אלפאנדרי בספר סדר אליהו רבא וזוטא הנזכר לעיל חגר כלי מלחמתו על כל הרבנים הנ"ל בהיותם ופלפולים הרבה מאד ואחר שקלא וטריא העלה בדף ע"ג ג' דדוקא דבר הנלמד מג"ש דחשיבא מפי השמועה דינה דין תורה משא"כ בשאר הדרשות של י"ג מדות שאע"פ שמן המקראות הם נדרשים אין דינם דין תורה רק מדרבנן גמור חשיבי רק דהם אסמכום אקרא ע"ש כי העמיק הרחיב בענין זה ולן בעמקה של הלכה זו ואתה תבחר ולא אני כי אין תלמיד כמוני ראוי להכריע ... ועדיין צריכים אנו למודעי אם כשכותב הרמב"ם ז"ל באיזה דין שהוא מדבריהם אי הוי מדרבנן ממש בכל דוכתא דקאמר הכי או אם לפעמים קאמר הכי מלת מדבריהם גם על דבר שנדרשת באחת מי"ג מדות והנה גם בזה נתחבטו קמאי דקמן ... אציג לפניך בקיצור נמרץ הדעות אשר מצאתי בזה אחר החיפוש וראשון לציון הנה הוא הכ"מ ריש פ"ב מהלכות אבל על מ"ש הרמב"ם ומדבריהם שיתאבל האיש על אשתו כתב ז"ל דלשיטתיה אזיל הרמב"ם שסבר שכל דבר שאינו מפורש בתורה ממש אף על פי שדינו דין תורה מיקרי ד"ס מוכח שפיר מדבריו אלה דאין שום חילוק בין מדבריהם לד"ס ... אמנם ממ"ש הכנה"ג בלשונות הרמב"ם שם בפ"ב מהלכות אבל בשם רדב"ז ח"ב נראה בהדיא שדעתו לחלק בין מדבריהם לד"ס דוק ותשכח וכן יש ללמוד מדברי הכ"מ גופיה פ"י מהלכות נחלות הלכה ח' ע"ש וכן הכריח בפלפול עצום הר"ב סדר אליהו רבא וזוטא הנ"ל בדף ס"ח וס"ט ותפס עיקר דעת הרב תם נ' יחייא ע"ש ויתן מעדנים לנפשך וכן תפס עיקר מוהר"ר חנניה קאזיז בספר קנאת סופרים שלו על מצות הרמב"ם בשרש ב' ...